

Gestió i socialització del patrimoni arqueològic: de recurs cultural a producte turístic

XÈNIA CALZADA SOLER

Resum: La investigació científica i la posterior socialització dels resultats obtinguts són factors que haurien d'anar sempre de la mà, per tal d'aconseguir una major sensibilització de la societat envers el patrimoni cultural. En aquest sentit l'arqueoturisme es perfila com a eina essencial per garantir l'accessibilitat al patrimoni arqueològic i la seva valoració.

Paraules clau: divulgació científica, patrimoni cultural, turisme arqueològic

Abstract: *Scientific research and the subsequent socialization of the obtained results are factors that should always go hand in hand, in order to achieve greater awareness of society towards cultural heritage. In this respect, the archaeological tourism is emerging as an essential tool for ensuring the accessibility of archaeological heritage and its valuation.*

Key words: *scientific popularization, cultural heritage, archaeological tourism*

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	4
QUÈ ENTENEM PER PATRIMONI I PER QUÈ L'HEM DE CONSERVAR?	5
EL MARC INSTITUCIONAL I LEGAL SOBRE GESTIÓ, PROTECCIÓ I CONSERVACIÓ DEL PATRIMONI CULTURAL A CATALUNYA	6
1. Legislació local	8
2. Legislació autonòmica	8
2.1. Pla Integral per a l'Arqueologia a Catalunya (PIACAT)	9
2.2. Pla de recerca de l'arqueologia i la paleontologia catalanes	13
2.3. Altres organismes que vetllen per a la protecció i socialització del patrimoni	14
2.3.1. Agència Catalana del Patrimoni Cultural (ACdPC)	14
2.3.2. Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural (ICRPC)	16
3. Legislació estatal	18
3.1. Ley de Patrimonio Histórico Español	18
4. Normativa internacional	19
4.1. UNESCO	21
4.2. ICOMOS	21
GESTIÓ TURÍSTICA DEL PATRIMONI CULTURAL: EL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC COM A PRODUCTE CULTURAL I TURÍSTIC	23
1. El turisme arqueològic	23
2. Els Parcs Arqueològics	26
2.1. Definició i característiques d'un Parc Arqueològic	26
2.2. Promoció i comercialització d'un Parc Arqueològic	28
2.2.1. El paper de la divulgació científica en l'àmbit de l'arqueologia	28
2.2.2. Disseny d'un Pla Director	29
UN CAS PRÀCTIC: EL PARC ARQUEOLÒGIC DE LA FORTALESA DELS VILARS D'ARBECA	31

1. Posada en valor del jaciment: investigació, conservació, museïtzació, entorn natural i difusió	31
1.1. La investigació en el jaciment dels Vilars d'Arbeca: projecte d'excavació	31
1.2. Conservació i consolidació del jaciment	34
1.3. Museïtzació del jaciment: creació d'una infraestructura	36
1.4. L'entorn natural del jaciment	38
1.5. Difusió social i sensibilització	40
CONCLUSIONS	46
AGRAÏMENTS	48
BIBLIOGRAFIA	49

INTRODUCCIÓ

Aquest treball pretén exposar la importància de la socialització del coneixement històric, així com també, reivindicar el paper de la divulgació científica en l'àmbit de la investigació arqueològica.

La investigació és fonamental per al desenvolupament d'una civilització, però també ho és la transmissió d'aquesta investigació. És necessari que traspassi les fronteres de la ment o el laboratori i es converteixi en coneixement compartit per la resta de la societat (Pérez-Juez Gil, 2006).

El valor social del patrimoni exigeix que aquest retorni a la societat. Així doncs, mitjançant estratègies i eines adequades, tant dels investigadors com de l'Administració, s'ha d'aconseguir que aquest sigui completament accessible a la societat, que en definitiva n'és l'hereva. En aquest sentit, la conversió del patrimoni arqueològic en producte turístic serà un factor clau per incentivar i despertar en la població en general l'interès pel patrimoni que les societats del passat ens han llegat.

QUÈ ENTENEM PER PATRIMONI ARQUEOLÒGIC I PER QUÈ L'HEM DE CONSERVAR?

En primer lloc, ens hauríem de preguntar si existeix una definició universal del concepte de patrimoni històric que pugui englobar tots els testimonis, tant materials com immaterials de la història de la humanitat. En aquest sentit, les legislacions internacionals, així com també les nacionals són les que decideixen què és considerat patrimoni i per tant susceptible de ser protegit. El patrimoni arqueològic és considerat des d'un punt de vista legal com un conjunt de béns de propietat col·lectiva. Ara bé, la comprensió, la identificació i l'apropiació d'aquest patrimoni per part de la societat és complexa i difícilment es produeix de manera espontània, atès que la societat no disposa de prou elements d'informació i valoració, sinó que la seva utilització requereix, potser més que per altres tipologies de patrimoni, de la participació d'intermediaris que l'estudien, l'analitzen i el valoren (Arjona, 1986; Vargas, 1997; Vargas i Sanoja, 1993 a Alcalde i Burch, 2011).

El patrimoni arqueològic forma part del patrimoni històric i aquest del cultural. La diferència entre ambdós és la subtil línia del temps: el patrimoni cultural manca de criteri cronològic i, per tant, es refereix tant a manifestacions del passat com del present; contràriament, el patrimoni històric necessita d'un component cronològic i s'adapta millor a allò esdevingut, produït o viscut en el passat (Pérez-Juez Gil, 2006).

El patrimoni arqueològic és per tant una part del patrimoni històric amb fronteres difuses amb altres patrimonis (artístic, monumental, arquitectònic, etc.), que troba la seva raó de ser en el fet de servir a una comunitat. Així doncs, trobar una definició satisfactòria per definir el concepte de patrimoni arqueològic no és fàcil, però podem arribar a una solució satisfactòria acceptant les característiques següents per definir-lo:

- Metodologia arqueològica com a mètode principal d'investigació, sense rebutjar la possibilitat d'utilització d'altres mètodes, entenent la metodologia arqueològica d'una forma ampla, i no circumscrita a l'excavació.
- Font històrica per al coneixement del passat, entenent passat a qualsevol petjada mòble, immòble o en l'entorn.
- Valor social que justifica la seva investigació, preservació i gaudi.

- Pèrdua de l'ús original, de la funció per a la qual va ser creat. D'aquesta manera, l'herència arqueològica rep un ús patrimonial, per al seu estudi i gaudi, i perd la que va tenir amb anterioritat (Pérez-Juez Gil, 2006).

EL MARC INSTITUCIONAL I LEGAL SOBRE GESTIÓ, PROTECCIÓ I CONSERVACIÓ DEL PATRIMONI CULTURAL A CATALUNYA

Els instruments legislatius són fonamentals per garantir la conservació i la protecció del patrimoni. Els organismes governamentals i legals sota els quals queda emparat el patrimoni cultural són diversos i es classifiquen en diferents nivells (Fig. 1):

- Normatives de l'Administració local
- Legislació de les Comunitats Autònomes
- Legislació estatal
- Normatives internacionals

<i>Niveles</i>	<i>Organizaciones gubernamentales</i>	<i>Organismos gubernamentales</i> ³⁶	<i>Organizaciones profesionales</i>	<i>Organizaciones privadas</i>
<i>Interna-cional</i>	<ul style="list-style-type: none"> • ONU • UNESCO 	<ul style="list-style-type: none"> • Centro del Patrimonio Mundial • ICCROM 	<ul style="list-style-type: none"> • ICOMOS • ICOM • IIC 	<ul style="list-style-type: none"> • ICOM Foundation • Federación de Amigos de los Museos • ICAHM
<i>Supra-estatal</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Consejo de Europa • OEI • Unión Europea • OEA • OUA • Mercosur 	<ul style="list-style-type: none"> • OMMSA 	<ul style="list-style-type: none"> • European Ass. of Archaeologists 	<ul style="list-style-type: none"> • Iglesias • Europa Nostra
<i>Estatat</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Gobierno central 	<ul style="list-style-type: none"> • Ministerios de Educación y Cultura: Direcciones Generales e Institutos de la Administración, p. ej., el IPHE • Ministerio de Medio Ambiente 	<ul style="list-style-type: none"> • ANABAD • ICOM • APAE • AEGPC • Colegios prof. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hispania Nostra • Amigos de los Museos • Fundaciones • Iglesias
<i>Autonómico o regional</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Gobierno autonómico 	<ul style="list-style-type: none"> • Dep. de Cultura: Dirección General del Patrimonio Cultural • Dep. Política Territorial: Dep. Medio Ambiente 	<ul style="list-style-type: none"> • Assoc. profesionales: AAC, SCA • Colegios prof. • Universidad 	<ul style="list-style-type: none"> • Amigos de los Museos • Amigos del Arte Románico • Fundaciones • Iglesia
<i>Local</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Diputaciones • Ayuntamientos 	<ul style="list-style-type: none"> • Área o servicio de Cultura • Área de Urbanismo y Medio Ambiente • Área o servicio de Cultura • Área de Medio Ambiente • Área o servicio de Urbanismo 		<ul style="list-style-type: none"> • Asociaciones • Empresas

Figura 1. Niveles i organismes que intervenen en la gestió i protecció del patrimoni. Quadre extret de Ballart Hernández, J; Juan Tresserras, J. (2001). *Gestión del patrimonio cultural*.

1. Legislació local

El patrimoni arqueològic, a banda de la protecció que li atorga la legislació autonòmica, també pot gaudir d'una protecció local. És a dir, mitjançant els Serveis de Cultura, d'Urbanisme o de Medi Ambient, les Diputacions, els Consells comarcals o els Ajuntaments es poden impulsar normatives pròpies per a la protecció del patrimoni circumscrit en la seva àrea d'acció o en el seu terme municipal.

2. Legislació autonòmica

La Generalitat de Catalunya, d'acord amb l'Estatut d'autonomia i sens perjudici de les competències que la Constitució Espanyola assigna a l'Estat, té competència exclusiva en aquesta matèria (article 148.1 de la Constitució). L'Administració local de Catalunya, d'acord amb la legislació local i amb la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català, assumeix importants atribucions de protecció del patrimoni cultural local, dins l'àmbit de les seves competències. Així doncs, la normativa catalana sobre patrimoni estarà regulada pels instruments legals següents:

- Estatut d'Autonomia de Catalunya. Llei Orgànica 4/1979, de 18 de desembre. Articles 9, 11 i 26. (BOE, 1979.12.22).
- Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català. (DOGC, 1993.10.11. Correcció d'errors en DOGC, 24/11/1993; BOE, 1993.11.04).
- Decret 231/1991, de 28 d'octubre, sobre intervencions arqueològiques. (DOGC, 1991.11.15).
- Decret 267/1991, de 25 de novembre, sobre la declaració dels Béns d'Interès Cultural i l'Inventari del Patrimoni Cultural Moble de Catalunya. (DOGC, 1991.12.20. Correcció d'errors en DOGC, 1992.06.10).
- Decret 175/1994, de 28 de juny, sobre l'1 per 100 cultural. (DOGC, 29/06/1994).
- Decret 175/1999, de 29 de juny, de regulació de la Junta de Qualificació, Valoració i Exportació de Béns del Patrimoni Cultural de Catalunya. (DOGC, 07/07/1999).
- Decret 78/2002, de 5 de març, del reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic. (DOGC, 3594 de 13/03/2002. Correcció d'errors en DOGC núm. 3915 de 1/07/2013).

- La Llei 2/2002, de 14 de març, d'urbanisme. (DOGC, 3600, de 21-03-2002. Correcció d'errades en DOGC, 3642, de 24-5-2002; segona correcció d'errades, DOGC, 3677, de 15-07-2002, p. 12782). Modificada per la Llei 10/2004, de 24 de desembre, de modificació de la Llei 2/2002, del 14 de març, d'urbanisme, per al foment de l'habitatge assequible, de la sostenibilitat territorial i de l'autonomia local (DOGC núm. 4291, de 30-12-2004, p. 26612).
- Decret 328/2011, de 26 d'abril, de creació del Consell Nacional d'Arqueologia i Paleontologia, i de la Comissió de Recerca d'Arqueologia i Paleontologia. (DOGC, 5867 de 28/04/2011).
- Llei 7/2011, del 27 de juliol, de mesures fiscals i financeres. (DOGC, 5931 de 29.7.2011).

No obstant, l'Estat es reserva algunes responsabilitats en aquest camp, recollides en l'article 149 de la Constitució. Així doncs, té competència exclusiva en la defensa del patrimoni cultural, artístic i monumental espanyol contra l'exportació i l'espoli, com així ho reconeix l'article 149.1.128.

Centrant-nos en el patrimoni arqueològic català, segons el Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic, formen part del patrimoni arqueològic català els béns mobles i immobles que reuneixen els requisits següents:

- Poder servir com a instruments per al coneixement de la història o la cultura de Catalunya, sempre que per obtenir aquest coneixement calgui estudiar-los amb metodologia arqueològica.
- Estar situats o procedir del sòl, del subsòl o d'aigües interiors del territori de Catalunya, o bé del mar territorial o de la plataforma continental corresponents a la seva franja litoral.

També formen part del patrimoni arqueològic català els béns mobles per a l'estudi dels quals cal utilitzar metodologia arqueològica i que han estat declarats béns culturals d'interès nacional o catalogats, o bé que formen part dels fons de museus o de col·leccions de Catalunya, encara que no reuneixin els requisits abans indicats.

2.1. Pla Integral per a l'Arqueologia a Catalunya (PIACAT)

El 14 de juliol de 2009 el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya va presentar el Pla Integral per a l'Arqueologia a Catalunya.

Aquest Pla d'Acció Integral, que proposa accions basades en cinc eixos fonamentals, organització, intervenció, formació i entorn professional, recerca i difusió, defineix les bases de l'arqueologia a Catalunya per als propers anys amb l'objectiu de millorar el model de gestió del patrimoni arqueològic al nostre país.

2.1.1. Organització

Per tal de respondre a les necessitats actuals i als reptes de futur de l'arqueologia a Catalunya convé que hi hagi una major coordinació entre l'Administració i els diversos agents que intervenen en la gestió del patrimoni arqueològic. La Direcció General del Patrimoni Cultural que té per funció protegir, defensar, documentar i fer conèixer el patrimoni cultural de Catalunya, en les seves unitats que afecten el patrimoni arqueològic, impulsarà un procés de canvi cap a una nova estructura organitzativa, que adequa les seves funcions a la millora de la gestió, al procés de descentralització i a l'optimització de les tecnologies de la informació.

2.1.2. Procés d'intervenció

El procés d'intervenció s'estructura a partir de les fases següents: la planificació, l'actuació i la conservació i el dipòsit de les restes arqueològiques.

2.1.2.1. Planificació

Les activitats de planificació són necessàries i prèvies a les d'intervenció. L'Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya és l'instrument principal d'informació dels jaciments arqueològics i paleontològics de Catalunya. Així doncs, aquest inventari juntament amb els procediments reglats a la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, el planejament urbanístic i l'avaluació d'impacte ambiental seran els factors que faran possible la prevenció i la posterior actuació sobre el patrimoni arqueològic.

2.1.2.2. Actuació

En una actuació arqueològica es tenen en compte les modalitats d'excavació i la reglamentació.

Pel que fa a les modalitats d'excavació, es classifiquen en preventives, d'urgència i programades.

Quant a la reglamentació, aquesta fa referència a la direcció de les intervencions i la responsabilitat de les empreses, al procediment de gestió de les intervencions i a l'execució de les memòries.

2.1.2.3. Conservació i dipòsit de les restes arqueològiques

El dipòsit dels materials arqueològics s'estructuren a través de diferents espais i instal·lacions homologades de la Direcció General del Patrimoni Cultural, que es troben a la disposició i accessibilitat dels investigadors i investigadores per a la consulta i l'estudi. Les restes arqueològiques es dipositaran en els magatzems històrics del Museu d'Arqueologia de Catalunya, les instal·lacions de Pedret (Girona) i del Centre de Documentació i Classificació de Materials Arqueològics de Catalunya situades a l'antiga fàbrica de tabacs de Tarragona, que passaran a ser gestionades pel Museu d'Arqueologia de Catalunya, els magatzems de museus registrats amb patrimoni arqueològic i els magatzems dels futurs SAM.

2.1.3. Formació i entorn professional

Des del Departament de Cultura es defineix l'arqueologia com a disciplina que ha de garantir la recuperació i la salvaguarda dels valors culturals del patrimoni arqueològic, a la vegada que té, en si mateixa, una inequívoca funció social.

Fins a l'aplicació del Pla Bolonya, els estudis en arqueologia formaven part dels cursos de formació especialitzada en arqueologia dins les llicenciatures d'història. Arran de l'aplicació del Pla Bolonya s'estableix per primera vegada les condicions per a la creació d'estudis de grau en arqueologia.

La normalització i regularització de la pràctica de l'arqueologia, que té com a objecte la gestió de béns de domini públic, comporta una millor organització professional i una

major coordinació i comunicació entre l'Administració i els agents implicats en l'exercici d'aquesta professió.

2.1.4. Recerca i difusió

Al llarg del segle XX, la docència universitària ha estat gairebé l'única responsable de les activitats arqueològiques que es poden qualificar de recerca. Avui en dia, amb la creació dels Instituts de Recerca, l'evolució de l'arqueologia preventiva i els museus amb vocació investigadora, s'ha transformat la programació tradicional de la investigació arqueològica. No obstant, l'experiència ha demostrat que no sempre l'estudi i la recerca científica han anat acompanyades de la publicació dels resultats.

El PIACAT donarà solució a aquesta problemàtica i garantirà que els treballs d'investigació no quedin relegats després de les intervencions, ja que, no només s'ha de fomentar l'excel·lència en la investigació, sinó també la difusió i socialització dels resultats.

2.1.5. Tasques realitzades pel PIACAT:

- Decret 304/2011, de 29 de març, de reestructuració del Departament de Cultura i creació de l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural mitjançant la Llei 7/2011, de 27 de juliol, de mesures fiscals i financeres
- Decret 328/2011, de 26 d'abril, de creació del Consell Nacional d'Arqueologia i Paleontologia i de la Comissió de Recerca d'Arqueologia i Paleontologia.
- Pla de Recerca de l'arqueologia i la paleontologia catalanes
- Manual d'estil per a l'elaboració de memòries d'intervencions arqueològiques i paleontològiques
- Proposta de prescripcions tècniques i barem de preus públics per a la realització d'intervencions arqueològiques o paleontològiques a Catalunya
- Protocol d'Intervenció Arqueològica entre la Generalitat de Catalunya, la Comunitat Israelita de Barcelona i la Federació de Comunitats Jueves d'Espanya.

2.2. Pla de recerca de l'arqueologia i la paleontologia catalanes

El Pla de recerca de l'arqueologia i la paleontologia catalanes va ser aprovat per Acord de Govern el dia 11 de novembre de 2014 (Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya núm. 6748, de 13.11.2014).

Aquest Pla, que segueix els acords del PIACAT (Pla Integral per a l'Arqueologia a Catalunya), regula la recerca arqueològica i paleontològica que entra en l'àmbit de competència del Departament de Cultura, amb la voluntat de garantir que aquesta sigui competitiva i que únicament equips amb capacitat científica reconeguda puguin efectuar-la i obtenir l'ajut econòmic de l'Administració.

El Pla no vol marcar la recerca que ha de fer cada equip investigador, però sí determinar com ha de ser aquesta recerca. Es vol harmonitzar la qualitat científica dels projectes amb les necessitats de preservació del patrimoni i la socialització del coneixement que generi la recerca, en l'àmbit científic i ciutadà. Els objectius del Pla de recerca són els següents:

1. Convergir cap al model català de recerca.
2. Consolidar el procés de professionalització de la recerca en arqueologia i paleontologia.
3. Garantir la protecció i la conservació dels jaciments arqueològics i paleontològics.
4. Garantir la socialització del coneixement, tant en l'àmbit científic com en el ciutadà, i especialment en les comunitats que acullen els equips de recerca que fan treballs de camp.

La finalitat del Pla de recerca és assolir uns estàndards de qualitat i d'excel·lència al nivell dels que tenen països més avançats en aquest àmbit, i que els resultats reverteixin en el conjunt de la societat catalana.

Catalunya compta amb un volum de patrimoni arqueològic important, segons l'Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic hi ha 13.226 jaciments arqueològics i paleontològics catalogats. D'aquests, 8.274 han estat intervinguts per grups de recerca qualificats, així com també s'ha procurat la seva protecció. Però, què en podem dir de la socialització del resultat de les investigacions arqueològiques? El mateix Pla de Recerca, en el cinquè apartat, dedicat a la missió i objectius de la recerca ens diu: el

Departament de Cultura té com a missió assolir uns estàndards de qualitat i excel·lència al nivell dels països més avançats en la matèria, per al conjunt de la recerca arqueològica i paleontològica, i que els seus beneficis reverteixin en el conjunt de la societat. Evidentment, garantir la qualitat científica dels projectes ha de ser una condició *sine qua non* per poder dur-los a terme. Ara bé, tot i que el Pla ens indica en el seu apartat d'objectius estratègics que tota recerca ha de garantir la socialització del coneixement, tant a nivell científic com ciutadà, malauradament aquest afany de difusió i de retorn al conjunt de la societat, no acaba de ser prioritari. Tot projecte hauria de tenir ben definides les estratègies de socialització del coneixement, i aquestes haurien de ser igualment prioritàries pels equips avaluadors com ho són els estàndards científics demandats. Rigor científic i socialització dels resultats han de ser els dos eixos sobre els quals es desenvolupi un projecte d'investigació dins l'àmbit del patrimoni arqueològic.

2.3. Altres organismes que vetllen per a la protecció i socialització del patrimoni

2.3.1. Agència Catalana del Patrimoni Cultural (ACdPC)

És una agència de la Generalitat de Catalunya fundada el 2011 però posada en marxa el 2013, que té l'objectiu d'agilitzar la gestió i millorar la qualitat de les intervencions en el patrimoni cultural. Basant-se en el model de l'*English Heritage*, ha creat una agència que s'encarregui de gestionar tots els monuments propietat de la Generalitat de Catalunya, tot combinant la titularitat pública i la participació del sector privat i el teixit associatiu català. Aquesta agència està regulada per la *Llei 7/2011, del 27 de juliol, de mesures fiscals i financeres*. Va ser aprovada definitivament el dia 21 de desembre de 2011, però els seus estatuts no es van aprovar fins al juliol de 2013.

La llei li atorga les següents funcions:

- Dinamitzar el patrimoni cultural mitjançant la cooperació entre agents públics i privats per a millorar-ne la promoció, la conservació i la gestió.
- Fomentar la vinculació del patrimoni cultural amb el desenvolupament territorial i l'activitat econòmica i amb la generació de nous recursos econòmics per a destinar-los a la promoció i conservació d'aquest patrimoni.

- Fomentar l'ús del patrimoni cultural i dels equipaments, amb una atenció especial a l'educació i al turisme cultural, i millorar-ne la vinculació amb la comunitat i la internacionalització i les pràctiques associades a la conservació i divulgació d'aquest patrimoni.
- Prestar serveis de restauració, conservació, rehabilitació, excavació arqueològica, millora de la qualitat i posada en valor de béns culturals i de divulgació i d'informació en matèria de patrimoni cultural.
- Promoure la formació, la recerca i la transferència de coneixement en tots els àmbits del patrimoni cultural i la incorporació de les tecnologies de la informació i la comunicació a la gestió i la informació en matèria de patrimoni cultural.
- Gestionar la xarxa de monuments de titularitat de la Generalitat i els equipaments patrimonials adscrits al departament competent en matèria de cultura.
- Facilitar la participació de la ciutadania en la gestió i la promoció del patrimoni cultural incloent en aquest àmbit el foment del patrocini, del mecenatge i del voluntariat.
- Fer estudis estructurals i prospeccions sobre el patrimoni cultural i el seu impacte social, cultural i econòmic.

L'Agència té adscrits 7 equipaments i 38 monuments. Els equipaments adscrits són:

- Museu d'Història de Catalunya
- Museu d'Arqueologia de Catalunya
- Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya
- Museu d'Art de Girona
- Museu Nacional d'Arqueologia de Tarragona
- Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya
- Centre de Recerca Pedret

Aquesta llista està formada per tots aquells centres que anteriorment ja eren gestionats pel Departament de Cultura. Els 38 monuments adscrits són: la Cartoixa d'Escaladei,

la Casa-museu Prat de la Riba, la Casa-museu Rafael Casanovas, el castell de Cardona, de Claramunt, Miravet, Calonge i de la Granada del Penedès, el castell-monestir d'Escornalbou, els convents de St. Francesc de Montblanc i St. Bartomeu de Bellpuig, els monestirs de Vilabertran, Santes Creus, St. Pere de Rodes, St. Pere de Galligants, la Torre Manresana, el Castellet de Banyoles, el castell de Palamós, Empúries, Olèrdola, Ullastret, la Necròpolis, Fòrum i Teatre de Tarragona, les vil·les romanes dels Munts i Centcelles, l'Arc de Barà, la Torre dels Escipions, la Torre Carles V, els museus Colònia Sedó i Ciment Asland, la Farga Palau, el Palau Moja, el monestir de Sant Pere de Portella, la Roca dels Moros del Cogul, el Coll del Moro, el Molí d'Espígol i el centre-magatzem del MNAT.

2.3.2. Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural (ICRPC)

L'Institut va ser creat l'any 2006 per la Generalitat de Catalunya i la Universitat de Girona. Forma part del conjunt de centres de recerca que s'han creat a Catalunya amb l'objectiu de desenvolupar una recerca de qualitat amb projecció internacional.

L'activitat principal de l'Institut se centra en el desenvolupament de projectes de recerca, ja sigui impulsats pel propi Institut o en col·laboració amb altres institucions o entitats. Al mateix temps, es projecta la recerca en aquest àmbit al conjunt de la societat a través de conferències, seminaris, jornades, edicions, etc. Un altre dels objectius de l'Institut és impulsar, col·laborar i participar en els programes de formació en patrimoni cultural.

Quant a les accions realitzades per l'Institut, voldria destacar un projecte en concret, ja que està directament relacionat amb l'objecte d'estudi del present treball. El projecte en qüestió és el següent: La museïtzació i/o adequació dels jaciments arqueològics a Europa.

Els investigadors que estan treballant en aquest projecte són en Josep Burch (ICRPC/UdG) i la Lada Servitja (ICRPC).

2.3.2.1. Descripció general

L'adequació dels jaciments arqueològics és una acció sobre el patrimoni arqueològic que gaudeix d'una llarga tradició, que s'ha anat incrementant notablement en els darrers anys. Aquest increment es pot explicar per motius ben diversos, entre els quals cal

destacar els vinculats al turisme. Tanmateix, no és aquesta l'única causa que ho explica, ja que en altres casos l'adequació està estretament vinculada al seu aprofitament com a espai d'ús públic. Aquestes òptiques han condicionat els models i tipus d'adequació: ordenació dels espais, recorreguts, punts d'estada i recepció, cobertura dels espais, etc. Partint d'aquesta situació, el projecte posa en comú les diferents propostes que s'han executat amb la finalitat de tipificar-les per analitzar les causes que les han motivat i les conseqüències que se n'han derivat.

2.3.2.2. Objectius

- Identificar les causes de l'ordenació dels jaciments arqueològics.
- Identificar els criteris tècnics d'ordenació dels espais arqueològics.
- Tipificar les variants de l'ordenació dels espais.
- Vincular les adequacions dels espais arqueològics amb el seu ús i els seus resultats.

2.3.2.3. Metodologia i pla de treball

- La primera part del treball consisteix en la identificació dels jaciments arqueològics que han estat museïtzats a Europa, vinculant-los a diferents moments de la història de la conservació i restauració dels espais arqueològics.
- Un cop identificades, la següent fase del pla de treball consisteix en la documentació individualitzada de cadascuna d'ells, posant especial èmfasi en els criteris d'ordenació dels espais.
- El tercer pas és la interrelació entre aquesta adequació i l'ús donat amb els resultats d'aquesta utilització en comparació als objectius inicials.

Quant a les publicacions de l'Institut, podem trobar llibres, col·leccions de conferències, papers i memòries anuals. En relació amb la temàtica del present treball voldria destacar el llibre: ALCALDE, G; BURCH, J. (2011). *La Patrimonialització de l'arqueologia: conceptualitzacions i usos actuals del patrimoni arqueològic al nord-est de la Península Ibèrica*.

3. Legislació estatal

Com ja s'ha esmentat anteriorment, la cultura és una competència transferida des de l'Estat central a les Comunitats Autònomes, recollida en l'article 148 de la Constitució. Aquest article reconeix la competència de les comunitats autònomes per al foment de la cultura i de la investigació, camps en els quals s'ha d'inscriure l'arqueologia. D'altra banda, l'article 149.2 considera el servei de la cultura com deure i atribució essencial, sense perjudici de les competències assumides per les comunitats autònomes. Dins de l'àmbit de poder establert per aquest últim article s'inscriu la redacció de la *Ley 16/85, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español*.

3.1. Ley de Patrimonio Histórico Español (LPHE)

En aquesta llei el patrimoni arqueològic està definit com a part del Patrimoni Històric Espanyol, del qual no es pot desvincular i amb el qual és difícil establir una frontera clara. La LPHE defineix el patrimoni arqueològic en el seu article 40.1 de la següent manera: *Conforme a lo dispuesto en el artículo 1 de esta ley, forman parte del Patrimonio Histórico Español los bienes muebles e inmuebles de carácter histórico, susceptibles de ser estudiados con metodología arqueológica, hayan sido o no extraídos y tanto si se encuentran en la superficie como en el subsuelo, en el mar territorial o en la plataforma continental. Forman parte, asimismo, de este Patrimonio los elementos geológicos y paleontológicos relacionados con la historia del hombre y sus orígenes y antecedentes.*

El patrimoni arqueològic rep diferents nivells de protecció segons estigui declarat *Bien de Interés Cultural*, inventariat o simplement tingui caràcter històric i sigui susceptible de ser estudiat amb metodologia arqueològica.

D'altra banda, l'adopció de la normativa comunitària (Directiva 85/337/CEE, de 27 de juny) i la posterior modificació (Directiva 97/11/CE) en matèria d'impacte mediambiental ha permès que el patrimoni arqueològic hagi trobat una altra via de protecció. Així doncs, el patrimoni arqueològic adquireix una categoria individualitzada dins del grup del Medi Ambient i, d'aquesta manera, s'estableix la obligatorietat de realitzar informes i prospeccions sobre terrenys que se sotmetran a moviments de terra (*Real Decreto-Ley 9/2000, de 28 de junio*). D'aquesta manera es pot protegir el patrimoni arqueològic abans de conèixer-se (quan encara està soterrat). La llei doncs,

estableix la necessitat d'obtenir una autorització per a qualsevol remoció de terra en zones arqueològiques declarades *Bien de Interés Cultural*. L'article 22.1 de la LPHE estableix: *Cualquier obra o remoción de terreno que se proyecte realizar en un Sitio Histórico o en una Zona Arqueológica declarados Bien de Interés Cultural deberá ser autorizada por la Administración competente para que la protección de dichos bienes, que podrá, antes de otorgar la autorización, ordenar la realización de prospecciones y, en su caso, excavaciones arqueológicas, de acuerdo con lo dispuesto en el Título V de la presente ley.*

Encara que és el Títol V de la LPHE el que s'ocupa específicament del patrimoni arqueològic, en l'article 15.5 del capítol dedicat a béns immobles, es defineix el que s'entén per "zona arqueològica": *es el lugar o paraje natural donde existen bienes muebles o inmuebles susceptibles de ser estudiados con metodología arqueológica, hayan sido o no extraídos y tanto si se encuentran en la superficie, en el subsuelo o bajo las aguas territoriales españolas.*

4. Normativa internacional

El Consell d'Europa ha mantingut des de la seva creació l'any 1949 el lideratge continental indiscutible quant a polítiques patrimonials, essent un dels grans impulsors del turisme cultural.

La legislació internacional acull un nombre significatiu de normes referents al patrimoni arqueològic, ara bé, tant sols seran aplicables si la normativa ha estat ratificada pel país on s'hagi d'aplicar, i en el cas d'Espanya, després d'haver-se publicat en el Butlletí Oficial de l'Estat. Els reglaments de la Unió Europea són, però, una excepció ja que la seva aplicació es fa directament, sense haver de passar per cap ratificació prèvia. Aquests reglaments de la Unió Europea són els següents:

- Tractat constitutiu de la Comunitat Econòmica Europea, de 25 de març de 1957. Articles 3, 36, 92 i 128, modificat pel Tractat de la Unió Europea, fet a Maastricht, el 7 de febrer de 1992. (BOE, 1994.06.10).
- Reglament (CEE) núm. 3911/92 del Consell, de 9 de desembre de 1992, relatiu a l'exportació de béns culturals. (DOCE, 31/12/1992).

- Reglament (CEE) núm. 752/93 de la Comissió, de 30 de març de 1993, relatiu a les disposicions d'aplicació del Reglament (CEE) núm. 3911/92 del Consell, relatiu a l'exportació de béns culturals. (DOCE, 1993.03.31).
- Directiva 2011/92/UE, de 13 de desembre, relativa a l'avaluació de les repercussions de determinats projectes públics i privats sobre el medi ambient.

Quant als convenis internacionals cal esmentar:

- Conveni per a la Protecció dels Béns Culturals en Cas de conflicte Armat, signat a La Haia el 14 de maig de 1954. (BOE, 1960.11.24).
- Instrument d'Adhesió d'Espanya al Protocol per a la Protecció dels Béns Culturals en Cas de conflicte Armat, fet a La Haia el 14 de maig de 1954. (BOE, 1992.07.25).
- Instrument d'Adhesió al Conveni Europeu per a la Protecció del Patrimoni Arqueològic, fet a Londres el 6 de maig de 1969. (BOE, 1975.07.05).
- Instrument de Ratificació de la Convenció sobre les mesures que s'han d'adoptar per prohibir i impedir la importació, l'exportació i la transferència de propietat il·lícita de béns culturals, feta a París el 17 de novembre de 1970. (BOE, 1986.02.05).
- Instrument d'Acceptació de 18 de març de 1982, de la Convenció sobre la Protecció del Patrimoni Mundial, Cultural i Natural, feta a París el 23 de novembre de 1972. (BOE, 1982.07.01).
- Acord entre l'Estat espanyol i la Santa Seu sobre ensenyament i assumptes culturals, de 3 de gener de 1979. (BOE, 1979.12.15. Correcció d'errors en BOE, 1980.02.20).
- Instrument de Ratificació del Conveni per a la Salvaguarda del Patrimoni Arquitectònic d'Europa, fet a Granada el 3 d'octubre de 1985. (BOE, 30/06/1989).
- Conveni d'UNIDROIT sobre béns culturals robats o exportats il·legalment, fet a Roma el 24 juny 1995.
- Conveni Europeu sobre la protecció del Patrimoni Arqueològic, fet a la Valetta, el 16 de gener de 1992.

4.1. UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

Aquest organisme, dins la seva secció dedicada a la Cultura ha aprovat un nombre important de convencions relatives al patrimoni cultural, però cap dedicada específicament al patrimoni arqueològic. Encara que no existeixi cap convenció, sí existeixen algunes *Recomanacions* que fan referència al patrimoni arqueològic, en destaquem les següents:

- Recomanació sobre els principis internacionals aplicables a les excavacions arqueològiques, aprovada a Nova Delhi el 1956. Aquesta Recomanació ens diu: *Als efectes de la present Recomanació, s'entén per excavacions arqueològiques totes aquelles intervencions que tinguin per finalitat el descobriment d'objectes de caràcter arqueològic.*
- Recomanació sobre conservació dels béns culturals que poden estar en perill a causa de treballs públics i privats, aprovada a París en 1968, ens diu que *els béns culturals són definits, entre altres factors pel seu valor "arqueològic, històric o científic", podent trobar-se aquests béns culturals sobre la terra o sota.*
- Recomanació per a la protecció, a nivell nacional, del patrimoni cultural i natural, aprovada el 1972. En aquesta recomanació el patrimoni cultural és definit atenent també a criteris d'interès arqueològic: *monuments, obres arquitectòniques, obres monumentals d'escultura i pintura, incloent hàbitat en coves, inscripcions, i elements, grups d'elements o estructures d'especial valor des del punt de vista de l'arqueologia, la història, l'art o la ciència.*
- Recomanació relativa a l'intercanvi internacional de béns culturals, signada a Nairobi l'any 1972, estableix el mateix criteri per a definir patrimoni cultural: *béns que siguin expressió i testimoni de la creació humana i de l'evolució de la naturalesa, que segons els organismes designats de cada estat individual, tinguin o puguin tenir valor i interès històric, artístic, científic o tècnic, incloent béns de diferents categories entre els que es troba la de ser objecte arqueològic.*

4.2. ICOMOS (International Council on Monuments and Sites)

L'ICOMOS sorgeix l'any 1965 com a òrgan associat a la UNESCO. És una organització internacional no governamental formada per professionals de la conservació de

monuments històrics i llocs. L'ICOMOS és en realitat un fòrum de debat sobre mesures de conservació, col·lecció, avaluació i divulgació del patrimoni històric.

En els Estatuts d'ICOMOS, aprovats l'any 1978, es recull la descripció dels termes "monument" i "lloc", en l'article 3: "*... el terme "monument" haurà d'incloure totes les estructures (així com també el seu entorn, accessoris i contingut pertinent) que siguin de valor des d'un punt de vista històric, artístic, arquitectònic, científic o etnològic. Aquesta definició haurà d'incloure obres escultòriques i de pintura monumental, elements o estructures de naturalesa arqueològica, inscripcions, construccions en coves i qualsevol combinació de les anteriors..., el terme "lloc" haurà d'incloure totes les àrees topogràfiques i paisatges, les obres de l'home o les obres combinades de la naturalesa i l'home, incloent parcs i jardins històrics, que siguin de valor des del punt de vista arqueològic, històric, estètic, etnològic o antropològic".*

L'any 1990, l'Assemblea General d'ICOMOS va adoptar la Carta de Lausana per a la protecció i gestió del patrimoni arqueològic, redactada per ICAHM (International Committee on Archaeological Heritage Management). En l'article 1 d'aquesta Carta apareix una nova definició del concepte de patrimoni arqueològic: *El patrimoni arqueològic representa la part del nostre patrimoni material per a la qual els mètodes de l'arqueologia ens proporcionen la informació bàsica. Engloba totes les petjades de l'existència de l'home i es refereix als llocs on s'ha practicat qualsevol tipus d'activitat humana, a les estructures i els vestigis abandonats de qualsevol índole, tant en la superfície, com soterrats, o sota les aigües, així com el material relacionat amb aquests.*

GESTIÓ TURÍSTICA DEL PATRIMONI CULTURAL: EL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC COM A PRODUCTE CULTURAL I TURÍSTIC

1. El turisme arqueològic

L'Arqueoturisme o turisme arqueològic és una modalitat sota la qual es presenten propostes i productes culturals i turístics en els quals l'arqueologia és l'ingredient principal. En els darrers anys els projectes de recerca i posada en valor del patrimoni arqueològic han permès l'accessibilitat a una bona part dels recursos arqueològics, amb una projecció social, educativa i cultural, no només dins del mercat intern sinó fins i tot del mercat internacional (Juan-Tresserras, 2004).

Sovint, el turisme arqueològic queda englobat dintre de la noció de turisme cultural. A nivell internacional existeixen tot un seguit de documents que fan referència al turisme cultural:

- Carta Internacional per a la Gestió del Patrimoni Cultural, adoptada per ICOMOS, el 1990 a Lausana. En aquesta Carta es fa referència a la necessitat de fer partícip a la societat del coneixement científic a través de l'accés al mateix. L'article 7 estableix: La presentació al públic del patrimoni arqueològic és un mitjà essencial per a promocionar-lo i donar a conèixer els orígens i el desenvolupament de les societats modernes. Al mateix temps, és el mitjà més important per a promocionar i sensibilitzar a la societat de la necessitat de protegir el patrimoni.
- Conveni Europeu per a la Protecció del Patrimoni Arqueològic o Carta de Malta, redactada sota els auspicis del Consell d'Europa el 1992. L'article 9 de la Convenció, en el seu punt 2 ens diu: Cada part es compromet a: promoure l'accés del públic als elements del seu patrimoni arqueològic, especialment als llocs (jaciments arqueològics) i fomentar l'exposició al públic de béns arqueològics degudament seleccionats.
- Carta de Turisme Cultural aprovada per la XII Assemblea General d'ICOMOS, el 1999 a Mèxic. Aquesta carta fou realitzada conjuntament amb l'Organització Mundial del Turisme (OMT) i l'ICOMOS per a la promoció i desenvolupament del Turisme Cultural, però amb un especial èmfasi en la conservació i divulgació del patrimoni i no tant en la gestió del turisme cultural. En ella no apareix cap

referència explícita a l'arqueologia, el patrimoni arqueològic queda emmarcat dins el patrimoni històric.

- Conferència Internacional sobre Principis de Conservació del Patrimoni Construït o Carta de Cracòvia, aprovada el 2000 a Cracòvia. Aquesta Carta, en el seu punt 5 ens diu: Qualsevol intervenció que afecti el patrimoni arqueològic, per la seva vulnerabilitat, ha d'estar estrictament relacionada amb el seu entorn, territori i paisatge. Els aspectes destructius de l'excavació s'han de reduir tant com sigui possible. En cada excavació, el treball arqueològic ha de ser totalment documentat. Com en la resta dels casos, els treballs de conservació de troballes arqueològiques s'han de basar en el principi de mínima intervenció. Aquests han de ser realitzats per professionals i la metodologia i les tècniques utilitzades han de ser controlades de forma estricta. En la protecció i preservació pública dels llocs arqueològics, s'han de potenciar l'ús de tecnologies modernes, bancs de dades, sistemes d'informació i presentacions virtuals.

Són diversos els factors que intervenen en la creació d'un producte turístic en l'àmbit del patrimoni cultural. La investigació és la base de qualsevol projecte cultural perquè sense un treball científic previ, no podrem crear un producte cultural. Així doncs, la investigació ens servirà per elaborar una interpretació sòlida, que serà el nexa entre el patrimoni i el públic. Elaborar un bon discurs interpretatiu és essencial en arqueologia per transmetre a la població els continguts de la investigació.

Així doncs, per crear un producte turístic arqueològic s'ha de tenir en compte el trinomi, investigació-interpretació-difusió.

La divulgació dins l'àmbit del patrimoni té dos objectius molt clars, un és el turístic-cultural on s'intenta crear productes i oferir un servei de qualitat que satisfaci el visitant, evidentment la investigació prèvia haurà dotat d'autenticitat el contingut del discurs que es transmetrà al públic. Aquest objectiu tindrà també una dimensió econòmica, ja que molts d'aquests productes culturals hauran de tenir una rendibilitat econòmica. L'altre objectiu, tal vegada el més important, és l'educatiu. Els productes culturals han de tenir aquesta dimensió educativa, han d'incentivar el coneixement, l'estima i el respecte per la història i el patrimoni.

La finalitat del turisme arqueològic i l'essència de la divulgació són dotar la població de les eines adequades perquè sigui capaç d'extreure les seves pròpies reflexions sobre el que està observant quan visita un jaciment. Si s'aconsegueix que el visitant tingui unes sensacions, reflexioni i tregui les seves pròpies conclusions quan observa i escolta el discurs que se li ofereix, el producte turístic haurà estat un èxit.

D'altra banda, quan s'elaboren estratègies de difusió del patrimoni arqueològic s'ha de tenir en compte que el patrimoni no es troba aïllat, sinó que forma part inherent d'un paisatge i d'un context socioeconòmic. Per tant, no només es tracta de crear productes culturals que siguin focus d'atracció turística i que garanteixin un ús social del patrimoni, sinó que també s'ha de gestionar el patrimoni mitjançant una sèrie d'estratègies orientades a fomentar un turisme sostenible, que beneficiï directament la societat i que, a més, reverteixi de manera satisfactòria sobre el patrimoni i el territori.

La relació entre els llocs amb patrimoni i el turisme és una relació dinàmica i pot implicar valoracions trobades. Aquesta relació hauria de gestionar-se de manera sostenible per l'actual i per a les futures generacions (Carta Internacional sobre Turisme Cultural, ICOMOS, Mèxic, 1999).

Així doncs, el turisme arqueològic ha de garantir la conservació i divulgació del patrimoni, però a la vegada ha d'exposar la necessitat de buscar un equilibri entre el patrimoni i l'explotació eficaç que se'n faci.

En l'àmbit del foment del turisme arqueològic cal esmentar la creació del projecte Arqueotur-Xarxa de Turisme Arqueològic. Aquest projecte fou impulsat el 2004 per professionals del sector arqueològic i turístic, coordinat per la Universitat de Barcelona i la xarxa IBERTUR i amb el suport d'altres institucions públiques i privades, amb la finalitat de desenvolupar accions per la promoció i comercialització del turisme arqueològic. Així doncs, Arqueotur ofereix informació detallada sobre jaciments arqueològics visitables, museus i centres d'interpretació associats, rutes i itineraris temàtics, esdeveniments i celebracions històriques, així com altres propostes d'agents públics i privats relacionades amb el patrimoni arqueològic.

2. Els Parcs Arqueològics

2.1. Definició i característiques d'un Parc Arqueològic

Encara que la figura de "Parc Arqueològic" és utilitzada des de finals dels anys 80, sovint es fa un ús abusiu del terme, ja que s'utilitza de la mateixa manera per a denominar qualsevol tipus de jaciment visitable. Aquesta denominació errònia per part, majoritàriament, de les institucions públiques i els promotors turístics ve donada perquè la noció de parc arqueològic no és una noció jurídica definida com a tal, ni està ben determinada pels propis experts en patrimoni arqueològic.

La Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català i el Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic no recullen en el seu articulat la categoria de "Parc Arqueològic". Tampoc es fa cap menció d'aquesta figura en la *Ley de Patrimonio Histórico Español*.

Tot i no existir una definició jurídica, autors com Querol (Querol, 1993 a Pérez-Juez Gil, 2006) defineixen algunes de les característiques que haurien de tenir els jaciments per ser considerats "Parcs Arqueològics":

- Declarats BIC
- Alt grau d'interès científic, històric i educatiu
- Bon estat de conservació
- Infraestructura per convertir-lo en visitable
- Interacció amb l'entorn/territori
- Rendibilitat social

En Jordi Pardo (Pardo, 1996 a Pérez-Juez Gil, 2006) destaca tres trets bàsics per definir un parc arqueològic:

- Investigació
- Conservació
- Difusió

Així doncs, per definir un parc arqueològic hem de partir de tres components bàsics: un jaciment (història), un entorn (paisatge antropitzat) i una infraestructura (interpretació) (Pérez-Juez Gil, 2006).

El jaciment

Evidentment no es pot construir un parc arqueològic a partir de qualsevol estructura excavada, és necessari comptar amb un conjunt de vestigis arqueològics (no necessàriament monumentals), en un context concret i capaços de transmetre informació històrica valuosa.

L'entorn

Per a un parc arqueològic és indispensable la interacció amb el seu entorn més immediat i amb la seva àrea d'influència. L'entorn natural actual segurament difereixi bastant del que existia en el passat, en el moment de vida del jaciment, però hem de tenir present que aquest espai va estar lligat a la vida quotidiana de l'assentament que estem visitant. En el propi jaciment i el seu territori adjacent s'hi varen realitzar activitats econòmiques, ja sigui agrícoles, ramaderes o d'altres tipus. Per tant, hem d'entendre que jaciment i territori formen un tot.

Excavació en paral·lel

Un parc arqueològic ha de ser una àrea viva, on l'existència d'un projecte d'excavació en curs ha de servir per potenciar i reforçar el valor educatiu i didàctic del parc. D'aquesta manera el visitant pot copsar el paper de la investigació arqueològica en el coneixement de la història. D'altra banda, observar i conèixer el procés arqueològic pot contribuir a la sensibilització de la població envers el patrimoni.

Intervenció en els vestigis: consolidació i restauració

Un cop realitzada l'excavació és necessari actuar sobre certs vestigis o materials conservats *in situ*. Aquesta actuació va encaminada a evitar que l'afluència de públic pugui posar en perill els vestigis més fràgils. D'altra banda, la restauració i reconstrucció parcial pot ajudar al visitant a visualitzar i comprendre millor el conjunt que està observant. La restitució volumètrica d'algunes estructures pot ser de gran ajuda perquè el públic en general es faci una idea de com era l'arquitectura d'un determinat espai, perquè per a una persona no experta, és molt complicat que pugui interpretar adequadament unes estructures en molts casos parcials.

Creació d'una infraestructura

Tot parc arqueològic ha d'estar dotat d'una infraestructura per a poder acollir el visitant. Aquesta ha de consistir en una zona d'aparcament, una àrea d'acollida, un museu de lloc amb peces del jaciment i una bona tecnologia audiovisual, una senyalització, un itinerari (condicionat, a poder ser, per a persones amb discapacitats), guies, plafons informatius, punts d'observació, àrees de descans, etc.

2.2. Promoció i comercialització d'un Parc Arqueològic

2.2.1. El paper de la divulgació científica en l'àmbit de l'arqueologia

La divulgació arqueològica, com tota divulgació científica, és complexa i delicada. Per tant, és fonamental que tot divulgador posseeixi una formació específica que profunditzi en tres nivells: el dels continguts científics, el psicopedagògic i el lingüístic (Borsese, 1999 a Ruiz Zapatero, 2009). Així doncs, en primer lloc, hem de realitzar una investigació rigorosa que ens aportarà uns resultats; en segon lloc, hem de saber com construir un discurs interpretatiu, que ens ajudi a elaborar un missatge eficaç i en tercer lloc, saber utilitzar una narrativa amena, que en alguns casos pot estar recolzada per il·lustracions, ja que en arqueologia la imatge pot arribar a ser tant o més important que la narrativa.

Com ens diuen Fagan i White, les claus de l'èxit de la divulgació històrica i arqueològica són bàsicament quatre: la primera, sentir veritable passió i entusiasme pel passat, ja que només el que el tingui pot intentar transmetre'l; segona, tenir habilitat per explicar "històries", que en definitiva és el que fem els historiadors (la capacitat per explicar històries amb minúscula permet escriure història amb majúscula); tercera, ser capaç de transmetre la rellevància del passat històric en el món actual, en definitiva mostrar per què és important la història per entendre el present, i finalment, demostrar interès per la gent, interès pel coneixement de les expectatives dels diferents públics i pensar que la divulgació del coneixement històric forma part de les obligacions dels arqueòlegs (Fagan, 1998 ; White, 2004 a Ruiz Zapatero, 2009).

És fonamental, per tant, promoure des dels àmbits disciplinaris de la arqueologia un coneixement més profund del seu potencial educatiu per part, tant del col·lectiu de docents com dels responsables de les polítiques culturals i educatives (González Marcén, 2011).

2.2.2. Disseny d'un Pla Director

Una eina fonamental quan es vol promocionar i comercialitzar un parc arqueològic és el disseny d'un Pla Director. Aquest Pla hauria de tenir en compte:

- L'exposició: que garanteixi l'autenticitat i l'afany de transmissió del saber.
- La interpretació: planificació de la presentació, comunicació i explotació dels recursos culturals, rutes, itineraris, serveis i equipaments.
- Protecció i conservació del patrimoni: accions normatives i de sensibilització, mesures de conservació i manteniment.
- Condicionament turístic: centrat en la senyalització, adequació de l'espai turístic, serveis bàsics i complementaris, etc.
- Màrqueting i comunicació: imatge, promoció i planificació de públics i mitjans.
- Objectius de comunicació: definir a qui va dirigit.
- Mecanismes de gestió: estructura de gestió, formes de finançament, beneficis induïts, foment de l'ocupació, recursos humans, indicadors de gestió i avaluació.
- La sostenibilitat i la rendibilitat econòmica i social: garantir i vetllar per la conservació i el manteniment.

En referència al condicionament i promoció turística d'un parc arqueològic, s'ha de tenir en compte un dels factors més importants, l'accessibilitat. No em refereixo només a l'accessibilitat física (adequació i adaptació per a persones amb mobilitat reduïda, persones amb discapacitat visual o auditiva, etc.) sinó també l'accessibilitat cultural, temporal i econòmica. Els responsables de la posada en valor d'un parc arqueològic han de garantir al visitant que el discurs interpretatiu serà transmès mitjançant un llenguatge adequat al seu perfil, ja sigui des del punt de vista de la seva formació, la seva religió, etc. L'accessibilitat temporal és també un factor important, garantir uns horaris de visita al públic és fonamental per incentivar les visites. Els horaris dels equipaments han de ser compatibles amb l'activitat turística. Finalment, l'accessibilitat econòmica suposa garantir l'accés al patrimoni a tots els públics, ja sigui població local com estrangera. En aquest sentit, és important aplicar una política de preus adequada al nivell socioeconòmic del país, així com també, desenvolupar estratègies de descomptes a estudiants i gent gran, jornades de portes obertes, dies de gratuïtat, etc. En relació a l'accessibilitat s'ha de tenir en compte un altre factor molt important, la capacitat de

càrrega, és a dir, el nombre de visitants que un espai pot assolir sense que això representi un impacte negatiu sobre el patrimoni que es pretén conservar i socialitzar.

Quant a les estratègies de màrqueting i promoció, els parcs arqueològics haurien tenir en compte uns factors bàsics:

- Garantir la presència en els mitjans de comunicació, ja sigui premsa escrita (nacional i local), en revistes especialitzades, en programes de radio i televisió, etc.
- Realitzar cicles de conferències, impulsades per la Universitat i l'equip investigador.
- Edició de materials de difusió: làmines, llibres, CD-ROM, vídeos, recreacions virtuals, etc.
- Difusió escolar i edició de materials didàctics. Despertar la curiositat per la història i l'arqueologia als més joves és fonamental.
- Presència a Internet amb la creació d'un web del jaciment i en les xarxes socials.
- Incorporació en la oferta dels Patronats de Turisme de les diferents Diputacions.

En referència al quart punt (difusió escolar), afortunadament, avui en dia les visites als jaciments arqueològics formen part dels programes educatius dels alumnes de primària i secundària. Per tant, mestres, historiadors i arqueòlegs estan d'acord en el valor educatiu de l'arqueologia. En aquest sentit, els centres escolars han anat incorporant als seus programes docents activitats didàctiques i participatives relacionades amb l'arqueologia i el patrimoni, promovent visites als llocs arqueològics on es realitzen activitats de talla, d'elaboració d'eines, simulacions dels processos d'investigació arqueològica, etc. Els nostres joves són el futur de la societat, per tant els professionals de l'arqueologia i els mestres, com a agents amb capacitat d'influir en aquest sector juvenil, han de posar tot el seu èmfasi en dotar a nens i nenes dels instruments intel·lectuals necessaris que els permetin apreciar la importància del coneixement històric i patrimonial. En aquest sentit i des d'una perspectiva europea cal destacar el programa HEREDUC (Heritage Education) realitzat en el marc del programa Sòcrates de la Unió Europea. Aquest programa té com a objectiu incentivar la implantació de l'educació patrimonial en les aules dels centres escolars de primària i secundària d'Europa, ja que, el patrimoni és una eina excel·lent per motivar els estudiants i ajudar-los a obtenir informació valuosa sobre el passat, present i futur de la nostra societat.

Una altra vessant amb una importància cabdal per fomentar i promoure la difusió del coneixement històric i arqueològic és la implicació d'entitats culturals, associacions, etc. en aquest procés divulgatiu. Des d'aquestes entitats locals, normalment implicades territorialment al jaciment arqueològic, es poden promoure activitats culturals encaminades a incentivar una participació activa de la població local en el projecte d'investigació, en la seva difusió i, en definitiva en la valoració, el respecte i l'estima pel patrimoni que les societats del passat ens han llegat.

UN CAS PRÀCTIC: EL PARC ARQUEOLÒGIC DE LA FORTALESA DELS VILARS D'ARBECA

1. Posada en valor del jaciment: investigació, conservació, museïtzació, entorn natural i difusió

El desenvolupament del Pla Director Vilars 2000 (excavació, conservació, museïtzació) aprofundeix en la idea que és l'ús social el que dóna sentit a la intervenció d'acord amb els textos legals i les recomanacions internacionals, com ara les Cartes de Lausana 1990, Malta 1992 i Cracòvia 2000. Així doncs, el Parc Arqueològic de la Fortalesa dels Vilars d'Arbeca haurà d'acollir, a banda de les evidències arqueològiques, un museu de lloc amb una triple funció de centre d'acollida o de visitants, centre d'interpretació i centre d'investigació. El Parc Arqueològic connecta amb el poble d'Arbeca a través de *la Banqueta*, camí i voreres del Canal d'Urgell, convertides en un passeig verd de 5 km.

D'altra banda, el projecte arqueològic té incidència en els valors naturals de l'entorn: gestió del territori, protecció i millora mediambiental.

1.1. La investigació en el jaciment dels Vilars d'Arbeca: el projecte d'excavació

El jaciment arqueològic dels Vilars d'Arbeca s'excava regularment des de fa 28 anys sota la direcció del Grup d'Investigació Prehistòrica de la Universitat de Lleida (Fig. 2).

Figura 2. Treballs d'excavació de la campanya 2013. Imatge extreta del web vilars.cat

Es tracta d'una fortificació única en el panorama peninsular i europeu de la Primera edat del ferro i de l'arqueologia ibèrica. La Fortalesa dels Vilars d'Arbeca (Arbeca, Les Garrigues) es va començar a construir durant la Primera edat del ferro, cap al 750 a.n.e. i va ser abandonada cap al 300 a.n.e. (Fig. 3). A través de l'estratigrafia interna s'hi poden distingir dos horitzons diferenciats (Junyent i Casals, 2011):

1. Primera edat del ferro: Vilars 0 (750/725- 650/625 a.n.e) i Vilars I (650/625- 550/525 a.n.e).
2. Període ibèric: Vilars II (550/525-450 a.n.e), Vilars III i IV (450-300 a.n.e)
 - Ibèric antic (Vilars II).
 - Ibèric ple (Vilars III i IV).

Figura 3. Panoràmica aèria del jaciment. Imatge extreta del web vilars.cat

Després de cinc anys d'excavació en extensió (1993-1998), l'any 1998 va ser declarada bé cultural d'interès nacional en la categoria de zona arqueològica per la Generalitat de Catalunya (DOGC 2673, 98/07/03). A partir d'aquest moment els treballs de consolidació i restauració passaren a ser prioritaris. Amb la redacció l'any 2001 del Pla Director Vilars 2000 va iniciar-se un procés de treball intens amb l'objectiu de contribuir decisivament a revelar l'exceptional monumentalitat de la fortificació.

En l'actualitat s'està treballant dins el marc del projecte quadriennal 2014-2017: *La Fortalesa dels Vilars, Arbeca, les Garrigues. Poder, territori i cabdillatges: el llarg camí vers l'estat arcaic a la Plana Occidental Catalana. Recerca, recuperació patrimonial i socialització*. Presentat a concurs públic en matèria d'arqueologia i paleontologia (Resolució CLT/840/2014 de 10 d'abril), convocat per l'Oficina de Suport a la Iniciativa Cultural a instàncies de la Direcció General i el Departament de Cultura fou avaluat per l'AGAUR i la Comissió de Recerca d'Arqueologia i Paleontologia, obtenint una puntuació de 9,33 sobre 10, aconseguint una dotació econòmica de 101.767,18 euros.

Les actuacions previstes són les següents:

- 2014: Barri est. Vilars 0

- 2015: Barri oest i sud-oest. Vilars II-I. Inclou l'excavació de l'espai amb els forns, ja parcialment excavat (2013), però que té continuïtat per sota de les peces metàl·liques de la passera. Així com també el baixador del pou-cisterna.
- 2016: Barri oest i sud-oest. Vilars II-I i escarpa nord-oest.
- 2017: Barri oest i sud-oest. Vilars II-I i zona sud extra-murs davant porta est.

Els interessos futurs se centren en poder realitzar intervencions en el sector nord (Fig.4). Actualment és un camp de cultiu, sota el qual, mitjançant prospeccions geofísiques s'ha pogut intuir el canal d'alimentació del sistema de fossats, sembla ser que seria el curs antic d'aigua de l'Aixaragall, així com també, el fossat avançat, la part davantera de la rampa d'accés i la contraguàrdia o defensa de l'entrada de la rampa. Per poder realitzar aquestes actuacions s'hauria d'expropiar el camp de cultiu al propietari del terreny, procediment que requereix de l'acció de l'Administració, tràmits que no sempre són de fàcil solució.

Figura 4. Sector nord, interessos actuals i futurs de la recerca. Imatge extreta del web vilars.cat, modificada

1.2. Conservació i consolidació del jaciment

Al llarg d'aquests darrers anys, l'estratègia de posar en primer lloc la conservació i la socialització, tant del patrimoni com del coneixement, s'ha demostrat encertada,

traduint-se en reconeixement social i institucional i en un important increment i diversificació del finançament (Junyent i Casals, 2011).

A partir de la condició de BCIN i mitjançant el Pla Director Vilars 2000 es va anar definint el model a seguir, és a dir, s'havia de garantir l'autenticitat i el rigor de la consolidació i la restauració, assumint el principi de la intervenció mínima i la diferenciació entre les parts originals i les restaurades; fer intel·ligibles les estructures arqueològiques sense renunciar a recuperar part de la monumentalitat original restituint volums positius (les estructures) i negatius (el fossat); cercar l'empatia amb el públic a través de l'autenticitat, evitant reconstruccions i traslladant la interpretació al museu i les TIC; conservar el testimoni central per visualitzar la superposició estratigràfica i la lectura diacrònica (Fig.5); recuperar el fossat i assegurar zones de reserva científica.

Figura 5. Escala i mirador sobre el tell-testimoni. Imatge extreta del web vilars.cat

1.3. Museïtzació del jaciment: creació d'una infraestructura

En l'actualitat el conjunt arqueològic està condicionat per a visites. Cal esmentar, però, que tot i l'encertada col·locació d'un ferm de ferro al llarg del recorregut, el jaciment no compta amb una accessibilitat adequada per a persones amb mobilitat reduïda. La visita es pot realitzar seguint tres itineraris de visita: l'exterior, el fossat i l'interior del recinte. Al llarg del recorregut es van trobant panells d'informació general i nexes d'unió amb la *Ruta dels Ibers*, així com també, vint elements de senyalització puntual (faristols escrits en català, castellà i anglès) (Fig.6). Es pot visualitzar també el testimoni de l'antic tell amb les seves fases estratigràfiques. Per facilitar el recorregut s'han incorporat tot un seguit d'infraestructures i elements mobles, consistents en sistemes d'il·luminació, una passarel·la sobre el fossat d'accés de la porta nord (formigó, ferro i fusta) (Fig.7), una escala, taula i plataforma d'orientació, un mirador sobre el pou (Fig.8), així com també un ferm de peces prefabricades acoblades sobre el llit de grava i geotèxtil, esmentat anteriorment (Fig.9).

Figura 6. Panells informatius escrits en català, castellà i anglès. Imatge extreta del web vilars.cat

Figura 7. Passarel·la sobre la rampa d'accés a la porta nord. Imatge extreta del web vilars.cat

Figura 8. Mirador sobre el pou central. Imatge extreta del web vilars.cat

Figura 9. Ferm de ferro sobre llit de grava que marca l'itinerari. Imatge extreta del web vilars.cat

1.4. L'entorn natural del jaciment dels Vilars d'Arbeca

Geològicament, el poblat es troba en una planura d'acumulació quaternària. El seu origen es donà per l'acció dels diferents afluents del marge esquerra del riu Segre, concretament del riu Corb i del torrent de l'Aixaragall, avui en dia una sèquia.

L'entorn del jaciment està conformat per un paisatge fortament antropitzat a conseqüència de l'ocupació agrària (Fig.10), que a part de malmetre les restes, ha provocat la pràctica desaparició de la vegetació natural de la zona, formada per roures i alzines. L'arribada del canal d'Urgell, que passa a pocs metres del jaciment va contribuir definitivament a la transformació de la zona.

Figura 10. La Fortalesa dels Vilars en el territori. Imatge extreta del web vilars.cat

La situació enmig de la plana en facilita l'accés, el qual es realitza aprofitant el parcel·lari agrícola. Tot i que, l'accés des del poble d'Arbeca es realitza per un camí degudament senyalitzat (Fig.11) i asfaltat que voreja el canal d'Urgell, en un futur els accessos haurien de millorar notablement, ja que, el camí permet el pas d'autocars però el seu encreuament no és fàcil.

Figura 11. Senyalització del jaciment en la principal via d'accés. Imatge pròpia

Les actuacions futures van encaminades a l'adequació de la *Banqueta*, camí i voreres del Canal d'Urgell, que es convertiran en un passeig verd de 5 km. Així doncs, el projecte arqueològic té incidència també en els valors naturals de l'entorn: gestió del territori, protecció i millora mediambiental. En aquest sentit es pretén també recuperar la vegetació autòctona de l'entorn del jaciment, determinada gràcies a les anàlisis palinològiques realitzades en el procés d'excavació.

1.5. Difusió social i sensibilització

Entre les accions dutes a terme per garantir una bona difusió social en destaquen les següents:

- Participació en campanyes institucionals i assistir a reunions sobre la comunicació científica, per exemple, *Comuniquem la Ciència*, organitzada per la Universitat de Lleida.
- Realització de conferències per l'equip investigador, com ara la *Conferència Inaugural del màster d'Arqueologia Prehistòrica* de la Universitat Complutense de Madrid (Fig.12).

Figura 12. Fulletó anunciant la Conferència Inaugural del Màster. Imatge extreta del web vilars.cat

- Realització anual del Curs Teorico-pràctic d'Arqueologia en el marc de la Universitat d'Estiu de la Universitat de Lleida (Fig.13).

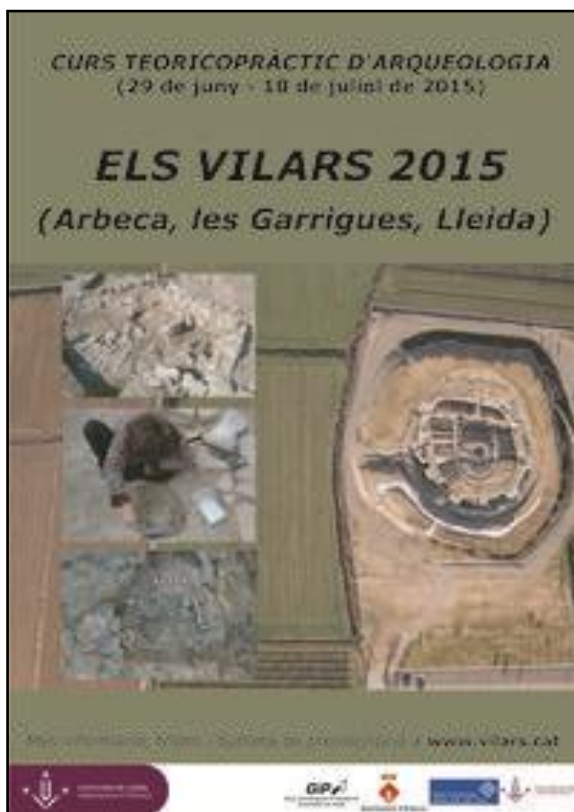

Figura 13. Fulletó de publicitat del curs. Imatge extreta del web vilars.cat

- Garantir la presència en premsa, col·laborant amb el Gabinet de Premsa de la Universitat de Lleida, presència en la premsa d'àmbit nacional (El País, Avui, La Vanguardia, El Periódico, etc.) i en premsa local (El Segre i La Mañana). Gravació i emissió en programes de radio i televisió (*Més enllà del 2000* del Canal 33, *Catalunya Retalls* de Televisió Espanyola de Catalunya, participació en *L'Aparador* de Catalunya Radio o *La Tertúlia* de ComRàdio Lleida, participació en el programa de TV3 *Sota Terra* o la recent aparició en el programa de radio *A vivir que son dos días* de Cadena SER (4/01/15).
- Edició de materials de difusió: làmines, llibres, CD-ROM, vídeos, recreacions virtuals, etc. En aquest apartat de materials de difusió cal d'estacar el recent [vol amb dron a La Fortalesa, UdL 2014](#) . Així com també la presentació del llibre dels autors Josep Maria Sans Gené, Antoni Pau Sans i Emili Junyent Sánchez, *Arbeca. Història i record, 30 anys després* a l'Ajuntament d'Arbeca.

En quant a les recreacions virtuals cal destacar el projecte dut a terme pel programa *Dígits*, una coproducció de *Televisió de Catalunya*, *Lavinia TV* i *docu.net*. El projecte ha consistit en fer una reconstrucció virtual dels Vilars d'Arbeca. Els vídeos obtinguts en la reconstrucció digital diacrònica de la fortalesa poden esdevenir una eina de difusió sensacional, degut a la seva espectacularitat. La tècnica duta a terme en el lloc mateix del jaciment és la tecnologia de la *Realitat Augmentada*. El concepte de "*Realitat Augmentada*" es defineix pel fet d'afegir una part sintètica virtual a allò real. A diferència de la *Realitat Virtual*, que ens aïlla del món real, la *Realitat Augmentada*, tal i com diu el mateix terme, ens endinsa en el món real, ens ofereix més informacions de l'exterior: ens augmenta el camp d'informació en comptes d'allunyar-nos d'ell en una abstracció arquitectònica. La *Realitat Augmentada* té com a finalitat superposar, a l'entorn real, la informació que ens interessa visualitzar. Aquesta nova tecnologia s'aplica en diferents camps, com la medicina, l'oci, l'arquitectura, la robòtica, la indústria, etc.

- Difusió escolar. L'any 2013 varen visitar el jaciment un total de 309 escolars enfront els 706 del 2014 (Font: Ajuntament d'Arbeca). Pel que sembla, doncs, que les visites escolars van en augment, fet que demostra que mestres i gestors del patrimoni cultural estan assumint el valor educatiu de l'arqueologia (Figs.14 i 15).

Figura 14. Grup d'escolars visitant el jaciment. Imatge extreta del web amicsdevilars.com

Figura 15. Escolars realitzant activitats de molta en el jaciment dels Vilars. Imatge extreta del [web vilars.cat](http://web.vilars.cat)

- Presència a Internet amb la creació d'un web amb el domini vilars.cat i a les xarxes socials.
- Incorporació en *La Ruta del Ibers*, projecte encapçalat pel Museu d'Arqueologia de Catalunya. En aquest sentit, se celebra cada any el *Cap de setmana ibèric*, activitat coordinada i patrocinada pel MAC i amb la participació de la Universitat de Lleida i l'Ajuntament d'Arbeca.
- Incorporació en la oferta del Patronat de Turisme de la Diputació de Lleida. Per la seva ubicació, la Fortalesa dels Vilars d'Arbeca encaixa perfectament com a element complementari a la ruta del Císter (itinerari d'una gran rellevància en els circuits turístics de la Catalunya central) i a la ruta de l'Oli, ja que Arbeca és troba en el punt neuràlgic de producció d'aquest bé gastronòmic tant preuat a les Garrigues i arreu de Catalunya.
- Creació de l'associació *Amics dels Vilars* (www.amicsdevilars.com). L'associació celebra regularment festivitats en la Fortalesa del Vilars, com ara La Festa del Cavall, el Tastjazz, La Nit del Foc, La Cursa dels Ibers, etc. Convertir un jaciment arqueològic en un espai lúdic em sembla una opció molt encertada, ja

que és una forma de sensibilitzar la societat i que aquesta s'apropii el patrimoni, el reivindiqui com un dret i l'incorpori en la seva vida quotidiana (Figs.16 i 17).

Figura 16. Activitats ludico-culturals organitzades per l'associació Amics dels Vilars. Imatges extretes del web amicsdevilars.com

Figura 17. Taller d'Arqueologia organitzat pel GIP (UdL) i l'Associació Amics dels Vilars. Imatge extreta del web vilars.cat

El Parc Arqueològic de la Fortalesa dels Vilars d'Arbeca és un clar exemple del rigor científic que tota excavació arqueològica hauria de tenir, però, més enllà dels factors purament científics, aquest jaciment té un valor afegit, que sota el meu punt de vista, el fa exemplar. Em refereixo a tot el programa de difusió, socialització i museïtzació dut a terme des dels anys 90 per l'equip investigador de la Universitat de Lleida. Aquest afany de traslladar a la societat en general el coneixement científic i, per tant, el coneixement del patrimoni cultural hauria de ser el denominador comú en tots els projectes arqueològics, però, desgraciadament no sempre es produeix aquesta imbricació entre ciència i difusió patrimonial. Cal destacar també la gran tasca de socialització duta a terme per l'Ajuntament d'Arbeca i l'Associació Amics dels Vilars, ja que les activitats lúdico-culturals realitzades durant l'any són essencials per implicar la població local en el projecte i posada en valor del jaciment.

Si més no, l'assignatura pendent del jaciment dels Vilars d'Arbeca és la creació d'un museu de lloc, equipament bàsic per poder mostrar la cultura material que s'ha anat recuperant en tots aquests anys d'investigació i poder interpretar, mitjançant les pròpies restes conservades *in situ* i la cultura material generada, què va significar aquesta fortalesa ilergeta en el context de la protohistòria del nord-est peninsular.

Cal esmentar, però, que des del Consistori municipal se'm va confirmar que el projecte de creació del museu de lloc ja està en procés, esperant ser una realitat en un futur no gaire llunyà.

CONCLUSIONS

Els professionals de l'arqueologia no només han de cobrir les necessitats de l'arqueologia com a disciplina sinó que han d'ajudar a cobrir les necessitats i inquietuds culturals de la població, proporcionant-li informació adequada i rigorosa. La divulgació és la raó de ser de la disciplina arqueològica, és a dir, sense l'afany de difondre el coneixement històric, l'arqueologia no té raó de ser. Per tant, el futur de la disciplina passa per la normalització de la socialització dels resultats obtinguts durant el procés d'excavació. El valor educatiu de l'arqueologia és innegable, tant investigadors com mestres hi estan d'acord, per tant, és certament contradictori que la difusió patrimonial no sigui l'eix al voltant del qual girin tots els projectes d'investigació.

L'Administració com a gestora i protectora del patrimoni arqueològic, els professionals de l'arqueologia com a responsables de la seva descoberta, estudi i difusió, i el sector turístic com a eina fonamental per a la posada en valor i comercialització del patrimoni cultural estan obligats a dur a terme plans d'acció conjunts i eficaços, amb la finalitat que la societat en general pugui accedir, entendre, gaudir i estimar el llegat patrimonial que hem heretat de les societats del passat.

La interacció entre les iniciatives turístiques i els programes d'investigació arqueològica permetran impulsar la creació de productes de turisme arqueològic, que mitjançant la seva promoció i comercialització, incentivaran les visites als llocs arqueològics. Es tracta doncs, d'incorporar els jaciments arqueològics a l'oferta cultural de la regió on es localitzen.

Les visites als jaciments han de permetre al visitant compartir les vivències d'una intervenció arqueològica de la mà dels propis investigadors, visitant jaciments en procés d'excavació, transportar-lo en el temps mitjançant una recreació històrica i, fins i tot, gaudir d'un càtering històric on es recrearan els sabors i les olors d'una determinada època històrica. L'objectiu de tot plegat és apropar, d'una forma amena, el coneixement històric a la població. En aquest sentit, la figura del *Parc Arqueològic* serà essencial, ja que ens permetrà fer aquesta explotació integral del patrimoni arqueològic (investigació, conservació, difusió, activitats lúdico-culturals), tot involucrant la població local en la posada en valor del jaciment. Així com també, incentivant la creació d'entitats culturals, associacions, etc. que promoguin iniciatives populars encaminades a la socialització d'un determinat bé cultural integrat en el seu territori. Un exemple excepcional en seria

l'associació *Amics dels Vilars*, entitat cultural creada a la vila d'Arbeca on es promouen durant l'any tot un seguit d'activitats i festivitats en el propi assentament ilerget i en el seu entorn, amb la finalitat d'apropar el jaciment dels Vilars a la població local i al visitant. Mitjançant aquestes iniciatives s'ha aconseguit integrar un bé cultural en les formes de vida dels arbecuins, en definitiva, s'ha aconseguit que la població estimi el seu patrimoni i n'estigui orgullosa. Aquest és un exemple excepcional on l'equip investigador, l'Ajuntament i les entitats populars comparteixen els mateixos objectius, revelar l'excepcionalitat del conjunt arqueològic dels Vilars i fer que la població l'aprecii i vetlli per la seva conservació.

En definitiva, com exposa María Luisa Cerrillos¹: *“Sin que la sociedad use su patrimonio, sin que lo necesite, sin que lo recupere y lo integre a sus formas de vida, sin que vuelva a ser algo cotidiano y próximo, sin que lo reivindique como un derecho, no hay futuro para el patrimonio”*.

Ara bé, sense que la divulgació sigui una prioritat a l'hora de dissenyar un projecte d'investigació, sense la plena implicació de l'Administració i les iniciatives i estratègies de comercialització aportades pel sector turístic, difícilment la societat utilitzarà, necessitarà, integrarà el patrimoni en la seva quotidianitat, i molt menys el reivindicarà com un dret.

¹ María Luisa Cerrillos és arquitecta i Consellera delegada de l'empresa *Arquitectura, Urbanismo y Cooperación S.L* (AUC), Assessora del *Ministerio de Cultura de Colombia* per al *Plan Nacional de Centros Históricos*, Directora del *Plan Especial de Protección del Conjunto Histórico del Puerto de la Cruz (Tenerife)*, Directora de la *Oficina de Gestión del Plan Especial de Protección de San Cristobal de la Laguna (Tenerife)* i Directora de la *División de Preservación del Patrimonio Cultural de Ibero América (Agencia Española de Cooperación Internacional)* (1989-1996).

AGRAÏMENTS

Agraeixo al Dr. Xavier Mangado les correccions i opinions aportades durant el desenvolupament del present treball.

Agraeixo al Dr. Jordi Tresserras la seva disponibilitat per revisar el present treball, tot aportant les seves opinions i consells.

Agraeixo al Dr. Emili Junyent (UdL) la seva amabilitat i disponibilitat per explicar-me de primera mà la investigació arqueològica i la difusió duta a terme en el jaciment dels Vilars d'Arbeca.

Finalment, el meu agraïment a l'Ajuntament d'Arbeca, especialment a la Dolors i el Xavier, per la seva amabilitat i tracte excel·lent rebut en la visita al Consistori i al jaciment dels Vilars.

A tots ells,

Moltes gràcies

BIBLIOGRAFIA

ALCALDE, G; BURCH, J. (2011). *La Patrimonialització de l'arqueologia: conceptualitzacions i usos actuals del patrimoni arqueològic al nord-est de la Península Ibèrica*.

BALLART HENÁNDEZ, J.; JUAN I TRESSERRAS, J. (2001). *Gestión del patrimonio cultural*. Ariel Patrimonio.

GONZÁLEZ MARCÉN, P. (2011). *La dimensión educativa de la arqueología*. Universitat Autònoma de Barcelona.

JUAN I TRESSERRAS, J.; PADRÓ WERMER, J. (2003). *El marco jurídico e institucional del patrimonio*. UB Virtual.

JUAN I TRESSERRAS, J (2004). *El arqueoturismo o turismo arqueológico: un paso más para la valorización del patrimonio arqueológico*. Portal Iberoamericano de Gestión Cultural. Boletín Gestión Cultural Nº 9: Turismo Arqueológico.

JUAN I TRESSERRAS, J; DE ALDECOA YÁNEZ, C. (2005). *Recursos y estrategias para la explotación turística del patrimonio: la interpretación*. UB Virtual.

JUNYENT, E., CASALS, C. (e.p.). *La fortalesa dels Vilars d'Arbeca. Conservació i socialització. Fortificacions en el Patrimoni Defensiu*, Jornades Internacionals sobre intervenció en el Patrimoni Arqueològic, Barcelona 15-18 desembre 2011, XXXIV Curset, Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya (COAC), Barcelona.

PÉREZ-JUEZ GIL, A. (2006). *Gestión del Patrimonio Arqueológico*. Ariel.

RUIZ ZAPATERO, G (2009). *La divulgación arqueológica: las ideologías ocultas*. Universidad Complutense de Madrid.

Webgrafia

<http://cultura.gencat.cat/ca/departament/estructura_i_adreces/organismes/dgpc/accio/agencia_patrimoni [Consulta: 20 de desembre de 2014].

<<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-12534> [Consulta: 20 de desembre de 2014].

<<http://www.mecd.gob.es/cultura-mecd/areas-cultura/patrimonio/bienes-culturales-protegidos/niveles-de-proteccion/regimen-general.html> [Consulta: 20 de desembre de 2014].

<<http://en.unesco.org/themes/protecting-our-heritage-and-fostering-creativity> [Consulta: 22 de desembre de 2014].

<<http://www.arqueotur.org/arqueotur.html> [Consulta: 23 de març de 2015].

<<http://www.hereduc.net/hereduc/i18nfolder.2005-04-15.6720001990> [Consulta: 1 d'abril de 2015].

<<http://www.vilars.cat> [Consulta: 10 de maig de 2015].

<<http://www.amicsdevilars.com> [Consulta: 10 de maig de 2015].